

Наукові дискусії щодо ностратичної гіпотези походження мов

Я. В. Капанов

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: skinner@ukr.net

Paper received 24.08.2106; Revised 29.08.2016; Accepted for publication 02.08.2106.

Анотація. У статті представлено критичні погляди дослідників різних поколінь щодо ностратичної гіпотези походження мов – гіпотетичної макрородини мов, що поєднує кілька мовних родин і окремих мов Європи, Азії й Африки, які, ймовірно, походять від ностратичної прамови. На основі численних спроб довести можливу спорідненість індоєвропейських мов з семітськими (Г. Асколі, Ф. Деліч, Р. фон Раумер), тюркськими (Х. Педерсен), уральськими (Б. Колліндер), угро-фінськими (Н. Андерсон, Г. Моллер, Г. Світ, Х. Педерсен, В. Томсен), коли до порівняння було залучено від трьох і більше мовних сімей (А.Б. Долгопольський, В.А. Дибо, Х. Педерсен, С.А. Старостін, А. Bomhard, G. Greenberg, А.М. Rameg та ін.), сприяло формулюванню положень ностратичної теорії походження мов, яка була прийнята неоднозначно і викликала, переважно, скептичне ставлення окремих представників (G. Doerfer, P.A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine та ін.) до такого бачення мовної спорідненості. Головною дискусійною проблемою залишається тимчасова глибина реконструйованих ознак, адже чим раніше існувала передбачувана прामова, тим меншою є кількість ознак, які можна реконструювати з певною часткою вірогідністю. Серед власне індоєвропейців є також дослідники, що не поділяють погляди представників цієї теорії, припускаючи, що в методології ностратиків відсутня необхідна строгість. Основні суперечки точаться навколо великих мовних сімей, включених до складу ностратичної макросім'ї, тобто розширення тієї кількості мов, які залучаються до порівняння.

Ключеві слова: ностратична теорія походження мов, ностратична прामова, наукові дискусії, етимон, реконструкція, порівняння.

Класичні студії лінгвокомпаративістики (Ф. Бопп, Р. Х. Раск, А. Х. Востоков та багато ін.) залишили так і не розв'язаною, за спостереженнями О. С. Мельничука, проблему генетичних взаємовідношень між різними мовними сім'ями. І якщо одні представники “були байдужими до таких спроб, розуміючи недостатність наявних лінгвістичних даних, які можна було б застосувати для досягнення цієї мети” [1, с. 27], то решта вважали, що лінгвістична компаративістика ще не готова до виходу за межі окремих мовних сімей, адже вона, по суті, зупинилася на тому рівні, який був досягнутий молодограматиками” [1, с. 27]. Свого часу А. Мейє писав, що “не варто очікувати, що вдасться зблизити індоєвропейську мовну сім'ю з якоюсь іншою (наприклад, семітську разом зі спорідненими їй хамітськими мовами, або угро-фінські, або кавказькі мови), і, як наслідок, пояснити походження індоєвропейської мови”. Дослідник припускав, що “наразі можна лише уточнювати вже здобуті результати з урахуванням даних, наприклад, про тохарську і хетську мови” (А. Мейє). І власне проблема встановлення ступеня генетичних взаємовідношень між мовними сім'ями зумовила розробку *ностратичної теорії походження мов*, яка має свою мету, завдання, об'єкт, предмет і т.ін.

Попри те, що на сьогодні серед науковців немає однастайності з приводу реальності існування такої теорії, її визнання продовжує зростати (А. Б. Долгопольський, В. А. Дибо, Х. Педерсен, С. А. Старостін, А. Bomhard, G. Greenberg, А. М. Rameg та ін.) як і різка критика (G. Doerfer, P. A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine та ін.). Суть останньої полягає у тому, що на такій великій часовій глибині методи порівняльно-історичного мовознавства не можуть дати вірогідні результати, а тому ностратична теорія є передчасною” (В. W. Fortson). Окрім того, реконструкція більш високих (глибоких) рівнів, ніж праіндоєвропейський, малоімовірна на сучасному етапі лінгвістичних знань. Навіть якби ностратична теорія була б корект-

ною, її не можна визнати плідною для індоєвропейських досліджень” (J. Clackson). Натомість цікавою видається думка авторів, запропонована в підручнику з індоєвропейістики: “Цей напрям порівняльного мовознавства перебуває поки що на стадії формування, бо коло учених, які працюють над цією проблемою, є дуже обмеженим”.

Мета – проаналізувати погляди учених щодо ностратичної гіпотези походження мов та обґрунтувати доцільність її подальшої розробки.

Ступінь спорідненості між мовними сім'ями, за версією О. С. Мельничука, “може вирішуватися переважно в напрямі пошуків аргументованих доказів цієї спорідненості [...]” [1, с. 28]. А. Тромбетті, розглядаючи питання про спільну спорідненість мов, у своїх працях застосовував такі ж лінгвістичні дані і такі ж способи їх порівняння, як і у працях, присвячених генетичним відношенням між обмеженою кількістю мовних сімей. У зв'язку з цим, зауважує О. С. Мельничук, незважаючи на залучений величезний фактичний матеріал і на незвичайну лінгвістичну інтуїцію автора, ступінь наукової доказовості положення про спільну спорідненість мов світу виявилася мінімальною, а загальна оцінка цих праць з боку лінгвістичної громадськості залишилася критичною [1, с. 28]. Тут варто згадати ключовий аспект проблеми генетичних взаємовідношень між мовними сім'ями, що постає у вигляді дилеми “полігенезу/ моногенезу мов”, про що свого часу писав Г. Шухардт: “[...] питання про походження мови диференціюється у такий спосіб: моногенез (спільне походження) / полігенез (різне походження)?” Хоча А. Тромбетті наполегливо виступає за перший вектор пошуку споріднення, але не доводить свої переконання [4, с. 73]. У доповіді про проблему спорідненості між мовними сім'ями на III Міжнародному конгресі лінгвістів (1935 р.) М. С. Трубецької висловив сумнів “[...] у тому, що колинебудь вдасться з наукової позиції довести спільне походження індоєвропейських, семітських уральських

або північнокавказьких мов” [3, с. 611]. Х. Педерсен також говорив про те, що “[...] тут будь-які прогнози є передчасними”. Згодом питання про моногенез або полігенез мов, що є одним із ключових розділів історичної лінгвістики, надовго відійшло на периферію наукових зацікавлень дослідників. Про нього лише згадують у різних працях: від наукових – до навчальних, не вдаючись до глибокого аналізу.

На сьогодні історична лінгвістика послуговується спробами зближення індоєвропейських мов з семітськими (Г. Асколі, Ф. Деліч, Р. фон Раумер), тюркськими (Х. Педерсен), уральськими (Б. Колліндер), угро-фінськими (Н. Андерсон, Г. Моллер, Г. Світ, Х. Педерсен, В. Томсен). Так, Б. А. Серебренников звернув увагу на цікаву тенденцію: якщо раніше простежувалися спроби зближення окремих не більше двох мовних сімей (див. вище), то згодом дослідники почали розширювати свої горизонти, намагаючись залучити більшу кількість мовних сімей, їх груп [2, с. 26].

Саме на теренах історичної лінгвістики було започатковано новий її аспект – лінгвістичну макрокомпаративістику, представники якої стали розробляти *ностратичну теорію походження мов* – гіпотетичну макрородину мов, що поєднує кілька мовних родин і окремих мов Європи, Азії й Африки, які походять від nostrатичної прамови (Х. Педерсен, В. М. Ілліч-Світич, А. Б. Долгопольський, В. А. Дібо, С. А. Старостін, А. Bomhard, G. Greenberg, J. Kerns та ін.). За час її існування неодноразово порушувалися дискусії з приводу її реальності. Різні фахівці піддавали її критиці, вважаючи її досить спірною або повністю помилковою, непереконливою; її висновки не сприймалися багатьма індоєвропейцями і компаративістами. Основним аргументом було те, що на такій великій часовій глибині методи порівняльно-історичного мовознавства (що виходять з даних про дивергенції мов у межах багато в чому спрощеної моделі “родовідного дерева”) не можуть бути застосовні. Зробимо стислий огляд ключових дискусійних її моментів.

Б. Вайн, приймаючи nostrатичну теорію й аналізуючи її у своїй статті “Indo-European and Nostratic” (1991 р.), порушує цілу низку цікавих моментів, пов’язаних безпосередньо з nostrатичною лексикою, граматику (морфологією і функціональними словами), а також з фонологією. У кожному окремому випадку дослідник намагається встановити лексичні чи граматичні відповідники або встановлює навіть обмежений набір фонологічних відповідностей (пов’язаних з ларингалами), пропонуючи власні версії при відхиленні окремих nostrатичних припущень [9]. Зокрема, це ті випадки рідкісних форм, “де гіпотеза про кореневий смисл і значення ІЄ форм демонструють значний ступінь семантичної широти”. Наприклад, це стосується nostrатичної основи 168 *kojNa “жир / жирний” і / або “здоровий”, виведеної з ІЄ кореня зі значенням “бути живим” (англ. “be alive”) і уральського кореня зі значенням “жир, жирний” (англ. “grease, greasy, fat”), які В. М. Ілліч-Світич пов’язує між собою, припускаючи, що вони утворені на основі відповідників слов’янських і кельтських мов, які поєднують обидва значення. Б. Вайн вважає аргументи В. М. Ілліч-Світича не дуже переконливими, але при цьому відзначає, що це поодинокий

випадок, і додає, що “якби ця конкретна етимологія була би відкинута, то це не зробило б теорію в цілому недієздатною” [9, р. 13].

Беручи до уваги випадки, де nostrатичні основи є слабо представленими в ІЄ, Б. Вайн припускає, що це простежується в “багатьох випадках” [9, р. 14]. Проте, дослідники на чолі з А. М. Рамером говорять про те, що Б. Вайн не вказує відсоток випадків, у яких це відбувається, а також не пропонує докази того, що, дійсно, проблема є значно ширшою.

Труднощі, пов’язані з окремими етимологіями є типовими для будь-якої роботи у царині порівняльно-історичного мовознавства, особливо на початкових етапах його розвитку. Звичайно, у кожній конкретній ситуації можна прийняти позицію Б. Вайна в цілому, не відмовляючись від nostrатичної теорії, бо його спостереження можуть бути дуже корисними для глибшого розуміння цієї теорії [8, р. 69]. “Водночас більша частина спостережень Б. Вайна містить справедливі критичні зауваження окремих елементів, наведених у працях В. М. Ілліч-Світича, які залишаються тими міркуваннями, на яких теорія потребуватиме перегляду”. Як зауважує А. М. Рамер, “вони є не аргументами проти nostrатичної теорії, а тими серйозними зауваженнями, врахування і вивчення яких сприятиме зміцненню цієї теорії” [8, р. 69].

Б. Вайн пропонує розглянути ще один випадок – ІЄ етимон *me:ms- “м’ясо”, що має досить незвичайну форму (форма, що містить два елементи). Дослідник припускає, що “це саме той випадок, який потребує додаткових nostrатичних даних” [9, р. 30]. А. М. Рамер сприймає це зауваження і намагається з’ясувати, як саме nostrатичні відомості зможуть пояснити два серйозні відхилення цієї форми від тої форми, яку, зазвичай, має ІЄ основа: довгий голосний і кінцевий кластер [8, р. 69-70]. Ці обидві характеристики виявилися дуже несподіваними для Б. Вайна, щоб уважати цю ІЄ форму етимомом, який має право на існування. Однак, зазначена складена форма, за версією А. М. Рамера, є редукованою від *hme-hms- або утвореною від *(h)me-hms- і в будь-якому випадку її друга частина є регулярним нульовим класом рефлексу запропонованого nostrатичного етимона 114 *Nomsa. Якщо припустити, що nostrатична реконструкція В. М. Ілліч-Світича була в основному здійснена правильно, то це може призвести, з одного боку, до перегляду встановленого у лінгвістичній практиці алгоритму пошуку ІЄ етимона, а з іншого, – частково погодитися з критикою Б. Вайна [8, р. 70].

Ще один дослідник Дж. Пухвел, який хоча і нехтує nostrатичною теорією, проте надає власний критичний коментар щодо зауважень Б. Вайна, пов’язаних з моделлю форми ІЄ етимона. Так, наприклад, ІЄ етимони *He’m-s-, Hm-e’s-, представлені в анатолійських мовах, відбиваються у хетській мові за допомогою таких відповідників, як *has(s)-* “народжувати; зумовлювати народження, допомагати при народженні”, *hassanu-* “зумовлювати народження, допомагати народити”, *hassant-* “бути народженим”, *hassatar* “зачаття, народження; потомство, нащадок; сім’я (особл. “шляхетна сім’я, королівська сім’я”); матка”. Окремі приклади згаданих вище етимонів представлено в лувійській мові формою *hamsa-* “онук”, а

також у складі словосполучення *Hassa han-zassa* “потомство потомства”, тобто “вглиб покоління”. Окрім цього, ІЄ етимони **He'm-s-*, *Hm-e's-* простежуються і в інших випадках, зокрема в редулькованій формі-іменника **Hme-H(m)s*, що означає “плоть” в інших ІЄ мовах [7, р. 268–269]. Відтак гіпотетичні положення Б. Вайна щодо реконструкцій В. М. Ілліч-Світича не відхиляють ностратичну теорію, але демонструють необхідність її уточнення, насамперед, у плані алгоритму пошуку ІЄ етимона.

Б. Вайн відреагував на думку Дж. Пухвела, припустивши, що “не може бути кращого способу отримати ІЄ етимон **me:ms-* (<*meHms-*) від ностратичного **Homsa* (за версією В.М. Ілліча-Світича) або віднести цю форму до форми хетської мови *hass-* (за версією Дж. Пухвела)” [9, р. 30]. А. М. Рамер зазначає, що “порушені Б. Вайном питання стосуються спірних ІЄ проблем, а, оскільки його висновки показують взаємозв'язки між ностратичними і хетськими формами, то вони можуть підтримати аргументи на користь пропонованого зв'язку ІЄ та інших ностратичних мов” [8, р. 70].

Критика наступного ученого Г. Дорфера [5] має фонологічний характер. Дослідник закидає В. М. Іллічу-Світичу питання, пов'язані з розвитком окремих елементів – від африкатів до кластерів, які він запропонував у період розпаду від ностратичних мов до ІЄ. Г. Дорфер припускає, що такий розвиток був типологічно неможливим і не засвідченим у мовах світу, історія якого є відомою широкому загалу науковців [8, р. 70-71]. А. М. Рамер, відповідаючи на цю критику, вказує на те, що у реконструкціях картвельської мовної сім'ї, проведених Г. І. Макаваріані і Г. А. Климовим, запропоновано саме такий розвиток – від африкатів (грузинська мова) до кластерів, тобто за моделлю *шиплячий + смичний* (лазька, мегрельська і сванська мови). Якщо прийняти таку тенденцію за основу для того, щоб припустити однаковий розвиток від ностратичних мов до ІЄ, то типологічно більш прийнятний розвиток постулюється у працях з реконструкції К. Х. Шмідта, де кластери розглядаються як оригінали, а африкати як те, що є їх результатом. Я. Г. Тестелек пропонує аналогічний аналіз реконструкції картвельської мовної сім'ї. Наслідуючи приклад Й. Шмідта, А. М. Рамер пропонує переглянути реконструкцію В. М. Ілліча-Світича і вважати його ностратичні африкати кластерами, тобто *шиплячий + смичний*. За версією дослідника, кластери будуть простежуватися в ІЄ і картвельській мовній сім'ї, а також будуть зустрічатися всюди, за винятком грузинської мови [8, р. 71].

П. А. Мічелав обговорює подібний доказ для вихідних кластерів в алтайській мовній сім'ї, де японська мова демонструє *шумні рефлекс*, які відповідають африкатам в інших мовах. За версією дос-

лідника, японський відповідник *tawam-* “вигин, поворот” відповідає давньотюркській і тунгуській формі *cevur-* “вигин, поворот”, а також формі евенкійської мови *ciwar-* “поворот, крен”; усі форми зводяться при цьому до праалтайського етимона **sk'epV-* “вигин, вітер” [6]. С. А. Старостін реконструює праалтайський початковий **c'*- для таких форм, але ця реконструкція представляє ту ж саму проблему природності, що й японський шумний рефлекс. Припустивши, що успадкований кластер є поєднанням шиплячого і смичного, алтайські форми становлять природний шлях розвитку: кластери зазнали спрощення до одиночних смичних в японській мові і розроблені для африкатів в інших мовах Алт [8, р. 71].

Кластер був збережений в ІЄ етимоні *(*s*)*kerb(h)* “поворот, крива”, а наявність мобільного *s-* у цій та багатьох інших ІЄ формах, що відповідають (традиційно реконструйованим) алтайським африкатам, передбачає, що ІЄ мовна сім'я також піддавалася ранньому натиску з боку дослідників, щоб спростити кластери [8, р. 71]. При цьому непочатковий кластер, який також зберігся в ІЄ **-rb(h)*, аналогічно спрощується до **-p-* в праалтайському етимоні **sepV-*. Як уже зазначалося П. А. Мічелавом, алтайська мовна сім'я – це та мовна сім'я, на прикладі якої можна показати, як був спрощений медіальний кластер у формах з успадкованим початковим кластером. У випадках з вихідними глухими кластерами, алтайська мовна сім'я регулярно втрачає ці медіальні кластери [6].

Окрім цього, у деяких випадках в уральській і афразійській мовних сім'ях простежуються *шумні рефлекс*, які відповідають ІЄ кластерам (див. працю [6]). За версією А. М. Рамер, можна припустити, що на сьогодні наявні гіпотетичні версії з картвельської, алтайської, уральської і афразійської мовних сімей успадкованих кластерів, які були спрощені в деяких споріднених мовах, які відповідають кластерам в ІЄ, а відтак, необхідно ставитися не критично до встановлених африкатів як вторинних подій у більшій частині картвельської, алтайської й уральської мовних сімей. Критика Г. Дорфера щодо неприродності у розвитку елементів від африкатів до кластерів, за версією А. М. Рамер, не послаблює ностратичну теорію, а потребує просто повторного аналізу [8, р. 72].

У підсумку зазначимо, що наукові дискусії щодо ностратичної гіпотези спрямовані не на перегляд пошуку спроб зближення лише *двох мовних сімей* (наприклад, індоєвропейських мов з семітськими, угро-фінських – з алтайськими, індоєвропейських – з тюркськими та урало-алтайськими), а на їхнє розширення, що дасть змогу переконати скептиків у справедливості цієї теорії та продовжити розробку теорії моногенезу на нових реконструкціях, виведених з більшого числа мов, що належать до трьох і більше мовних сімей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мельничук А.С. О всеобщем родстве языков / А.С. Мельничук // Вопросы языкознания. – М., 1991. – № 2. – С. 27–42.
2. Серебренников Б.А. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков / Б.А. Серебренников, Н.З. Гаджиева. – [2-е. изд.]. – М., 1986.
3. Трубецкой Н.С. Проблема родства между большими языковыми семьями / Н.С. Трубецкой // Избранные труды по филологии. – М., 1987. – С. 60–61.
4. Шухардт Г. Происхождение языка / Г. Шухардт // Избранные статьи по языкознанию. – М., 1950. – С. 73–112.

5. Doerfer G. Lautgesetz und Zufall: Betrachtungen zum Omnikomparativismus / Gerhard Doerfer. – Innsbruck : Sprachwissenschaftliches Institut der Universität, 1973.
6. Michalove P.A. Altaic Evidence for Clusters in Nostratic. Indo-European, Nostratic, and Beyond: Festschrift for Vitalij V. Shevoroshkin / P.A. Michalove // Journal of Indo-European Studies monographs, 22 / [eds I. Hegedus, P. Michalove, A.M. Ramer]. – Washington : Institute for the Study of Man, 1997. – P. 243–256.
7. Puhvel J. Philology and Etymology, with Focus on Anatolian. Reconstructing Languages and Cultures / J. Puhvel // Trends in Linguistics Studies and Monographs 58 / [ed. E.C. Polomé & W. Winter]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. – P. 261–270.
8. Ramer A.M. Exploring the Nostratic Hypothesis / A.M. Ramer, P.A. Michalove, K.S. Baertsch, K.L. Adams // Nostratic: Shifting the Evidence / [eds J.C. Salmons, B.D. Joseph]. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – P. 61–84.
9. Vine B. Indo-European and Nostratic / B. Vine // Indogermanische Forschungen. – 1991. – P. 9–35.

REFERENCES

1. Melnichuk A.S. About Universal Relationship of Languages / A.S. Melnichuk // Voprosy yazikoznaniya. – M. 1991. – No. 2. – P. 27–42.
2. Serebrennikov B.A. Comparative and Historical Grammar of the Turkic Languages / B.A. Serebrennikov, N.Z. Hajieva. – [2nd ed.]. – M., 1986.
3. Troubetzkoy N.S. The Problem of Relationship Among Major Language Families / N.S. Troubetzkoy // Izbrannye Trudy po filologii. – M., 1987. – P. 60–61.
4. Schuchardt G. Language Origin / G. Schuchardt // Izbrannye Trudy po filologii. – M., 1950. – P. 73–112.
5. Doerfer G. Lautgesetz und Zufall: Betrachtungen zum Omnikomparativismus / Gerhard Doerfer. – Innsbruck : Sprachwissenschaftliches Institut der Universität, 1973.
6. Michalove P.A. Altaic Evidence for Clusters in Nostratic. Indo-European, Nostratic, and Beyond: Festschrift for Vitalij V. Shevoroshkin / P.A. Michalove // Journal of Indo-European Studies monographs, 22 / [eds I. Hegedus, P. Michalove, A.M. Ramer]. – Washington : Institute for the Study of Man, 1997. – P. 243–256.
7. Puhvel J. Philology and Etymology, with Focus on Anatolian. Reconstructing Languages and Cultures / J. Puhvel // Trends in Linguistics Studies and Monographs 58 / [ed. E.C. Polomé & W. Winter]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. – P. 261–270.
8. Ramer A.M. Exploring the Nostratic Hypothesis / A.M. Ramer, P.A. Michalove, K.S. Baertsch, K.L. Adams // Nostratic: Shifting the Evidence / [eds J.C. Salmons, B.D. Joseph]. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – P. 61–84.
9. Vine B. Indo-European and Nostratic / B. Vine // Indogermanische Forschungen. – 1991. – P. 9–35.

Scientific Debate on the Nostratic Hypothesis

Kapranov Y. V.

Abstract. This article represents a critical view of researchers of different generations on the Nostratic hypothesis, i.e. the hypothetical macrofamily of languages, combining several language families and separate languages in Europe, Asia and Africa, which probably derive from the Nostratic Proto-Language. Based on the numerous attempts to prove the possible relationship of the Indo-European and Semitic (G. Ascoli, F. Delitzsch, R. von Raumer), Turkic (H. Pedersen), Uralic (B. Collinder), Finno-Ugric (N. Anderson, G. Moller, G. Sweet, H. Pedersen, B. Thomsen), when the comparison was made between three or more language families (A.B. Dolgopolsky, V.A. Dybo H. Pedersen, S.A. Starostin, A. Bomhard, G. Greenberg, A.M. Ramer et al.), contributed to the formulation of the provisions of the Nostratic theory, which was perceived ambiguously and caused mostly skeptical attention from individual representatives (G. Doerfer, P.A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine et al.) to this vision of linguistic relationship. The main controversial problem deals with the temporary depth of reconstructed features, because the alleged ancestor existed before, the lower the number of signs that can be reconstructed with some certainty. There are also researchers among representatives of Indo-European Studies who do not share the views of representatives of this theory, suggesting that the Nostratic methodology does not have the necessary rigor. The main debate are going on over major language families, included in the Nostratic macrofamily, i.e. the expansion of the number of languages involved in the comparison.

Keywords: *Nostratic theory, Nostratic Proto-Language, scientific debate, etymon, reconstruction, comparison.*

Научные дискуссии о ностратической гипотезе происхождения языков

Я. В. Капранов

Аннотация. В статье представлены критические взгляды исследователей разных поколений о ностратической гипотезе происхождения языков – гипотетической макросемьи языков, объединяющей несколько языковых семей и отдельных языков Европы, Азии и Африки, которые, вероятно, произошли от ностратического праязыка. На основе многочисленных попыток доказать возможное родство индоевропейских языков с семитскими (Г. Асколи, Ф. Делич, Р. фон Раумер), тюркскими (Х. Педерсен), уральскими (Б. Коллиндер), угро-финскими (Н. Андерсон, Г. Моллер, Г. Свит, Х. Педерсен, В. Томсен), когда к сравнению привлекались от трех и более языковых семей (А.Б. Долгопольский, В.А. Дыбо, Х. Педерсен, С.А. Старостин, А. Bomhard, G. Greenberg, A.M. Ramer и др.), способствовало формулировке положений ностратической теории происхождения языков, которая была воспринята неоднозначно и вызвала преимущественно скептическое отношение некоторых представителей (G. Doerfer, P.A. Michalove, J. Puhvel, B. Vine и др.) к такому видению языкового родства. Главной дискуссионной проблемой остается временная глубина реконструированных признаков, ведь чем раньше существовал предполагаемый праязык, тем количество признаков меньше, которые можно реконструировать с определенной долей вероятностью. Среди индоевропейцев также существуют исследователи, которые не разделяют взгляды представителей этой теории, предполагая, что в методологии ностратиков отсутствует необходимая строгость. Основные споры ведутся вокруг крупных языковых семей, включенных в состав ностратической макросемьи, то есть расширение того количества языков, которые привлекаются к сравнению.

Ключевые слова: *ностратическая теория происхождения языков, ностратический праязык, научные дискуссии, этимон, реконструкция, сравнения.*